

ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ ПОЛЬСЬКОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ (Частина 2)

Людмила Загоруйко

У статті узагальнено результати другого періоду розвитку польської іншомовної освіти – періоду європейського спрямування (1989 – 2004). Характеризуючи його результати, автором перелічено основні здобутки в галузі іншомовної підготовки студентів, а саме: фактичне поширення навчання іноземних мов, пов'язане з можливістю їх вибору; запровадження обов'язкового вивчення двох іноземних мов; отримання викладачами повноважень для гнучкішої реалізації навчальних програм, а також розроблення авторських програм.

Також розглянуто особливості третього періоду розвитку іншомовної освіти у Польщі – періоду європейської інтеграції (2004–2010). Узагальнивши результати третього періоду, автор наголошує на збільшенні кількості годин на вивчення іноземних мов; удосконаленні матеріально-технічної бази навчання іноземних мов; запровадженні обов'язкового складання іспиту з першої іноземної мови на рівні незалежного користувача (B 2).

Ключові слова: іншомовна освіта, періодизація, іншомовна підготовка, вищі заклади освіти, Польща.

Узагальнюючи особливості другого періоду розвитку іншомовної освіти в Польщі (період європейського спрямування (1989 – 2004)), потрібно наголосити на його ключових здобутках. Це насамперед інституалізація іншомовної підготовки в університетах створенням спеціальних підрозділів – відділів іноземних мов, а пізніше підрозділів навчання іноземних мов, що уможливило початок системної діяльності з формування ефективної моделі іншомовної підготовки в Польщі. Зокрема, відбулося удосконалення організації навчання іноземних мов (зменшено кількість студентів у групах), було модернізовано зміст групуванням його в модулі, запроваджено обов'язкове складання іспиту з іноземної мови під час вступу до університету, введено вивчення двох іноземних мов на денній формі навчання, впроваджено розподіл викладачів за групами мов.

4 червня 1989 р. відбулися вибори до Сенату та Сейму Польщі, які стали визначальними в суспільно-політичному житті держави, її подальшому розвитку. Вони сприяли активізації євроінтеграційних процесів і в самій Польщі, і в державах-сусідах. Ці вибори вважаються початком переходу Польської Народної Республіки до Республіки Польща – Речі Посполитої. Зміни, що відбулися в суспільному та економічному житті Польщі в 1989 р., були наслідком боротьби польського народу за Нову Польщу. Відбулась переорієнтація зовнішньої політики країни, основний напрям якої полягав у зближенні Польської держави з Європейською спільнотою. Хоча перші кроки Польщі назустріч Європейському Союзу в галузі економіки розпочалися ще в 1988 р., та саме в липні 1989 р. вона встановила дипломатичні відносини з Європейським економічним союзом (ЄЕС). 19 вересня 1989 р. між Польщею та ЄЕС було підписано угоду про торговельно-економічну співпрацю. Цей договір став відправним пунктом у проведенні подальших переговорів щодо інтеграції Польщі в Європейський Союз, тобто перші кроки Речі Посполитої до Європейської співдружності ґрунтувалися на домовленостях торговельно-

економічного характеру [1, с. 114–129]. Відтоді Польща повністю долучилася до євроінтеграційних процесів, а держави-члени ЄС уже з початку 1990 р. стали її головними економічними партнерами. Важливим етапом у європейській інтеграції Польщі став саміт країн-членів ЄС у Копенгагені (21–22 червня 1993 р.), на якому було проголошено, що держави Центрально-Східної Європи можуть стати повноправними членами Європейської співдружності.

Проте спільні освітні цілі вперше сформульовано лише в плані розвитку Комісії ЄС з питань освіти «Освіта в Європейській спільноті: 1989–1992 рр.», а саме:

- зміцнення серед європейської молоді почуття європейської єдності та розуміння важливості досягнень у сфері демократії, справедливості й поваги до прав людини;
- участь у побудові та суспільному й господарському розвитку ЄС, а також усвідомлення потреби в його функціонуванні;
- пізнання історії, культури, господарства й життя громадян країн-членів [2, с. 17].

Водночас було визнано необхідність збереження освітньої багатоманітності країн ЄС, традицій, притаманних їм та відхилено концепцію уніформізму освітньої структури [3, с. 13–18].

Головною метою реформи, розпочатої в другий період, був рух до свободи викладання та автономії навчальних закладів. Новий Закон про вищу освіту (*Ustawa o szkolnictwie wyższym*), ухвалений 12 вересня 1990 р., давав вищим навчальним закладам можливість пристосуватися до нових соціальних, політичних та економічних умов у межах деідеологізації освіти, а також скористатися поверненою їм автономією. Підсилений Законом про Державний комітет з наукових досліджень (*Ustawa o Komitecie Badań Naukowych*) у 1991 р., він запроваджував нові способи фінансування дослідницької діяльності, створивши систему відкритого змагання за так звані гранти [4].

Необхідно зазначити, що прийнята на початку 1990-х років модель вищої освіти Польщі передбачала виокремлення двох її основних рівнів: а) трирічна або чотирирічна освіта першого ступеня, після якої присвоюється звання ліценціата; б) освіта другого ступеня, здебільшого дворічна, яка дає право на одержання диплома магістра [5, с. 14–17].

У цей період вища освіта в Польщі найбільш динамічно розвивається. Важливим кроком у реформуванні структури вищої освіти стала стандартизація навчання за трансферною системою європейських кредитів (ECTS), спрямована на підвищення мобільності навчання як у часі (мається на увазі можливість вибору індивідуального темпу навчання), так і в просторі (послідовне навчання в різних ВНЗ). Ідеться про принцип мобільності, який пропагується Європейською комісією для надання студентам можливості здобувати знання за обраною спеціальністю в різних навчальних центрах (у країні проживання і за кордоном) на однаковому рівні освіти. Відповідно до положень стосовно реформування вищої освіти, «на академічній сцені повинні з'явитися найкращі університети, які поєднують найвищу якість наукових досліджень з високою якістю навчання, які спроможні піднятися до рівня міжнародної конкуренції» [6, с. 106–108].

Значні зміни в підрозділах навчання іноземних мов відбулися в 1990 р. з прийняттям нового Закону про вищу освіту. До 1989 р. вивчення двох іноземних мов обмежувалось переважно однаковою кількістю годин (120). З часом почали змінюватись програми та методи навчання, відкрились комп'ютерні лабораторії (1987–1991). Замість різноманітних навчальних матеріалів використовувалися автентичні мовні підручники.

У галузі управління освітою вищі навчальні заклади отримали досить широку автономію, а керівники та викладачі – повноваження для гнучкішої реалізації

програм навчання, а також для розроблення авторських програм.

Фактично поширене навчання іноземних мов, пов'язане з можливістю їх вибору, розпочалось після 1990 р. відповідно до Рекомендацій Ради Європи та її консультацій, а також освітніх програм, що передували вступу Польщі до Європейського Союзу.

У цей час активізуються контакти університетів з такими міжнародними організаціями, як Британська Рада (British Council), Спілка французів (Alliance Francaise) та Гете Інститут (Goethe Institut). Інтеграція в європейський іншомовний простір посилилась після розроблення польської версії Європейського мовного портфоліо та приєднання до мовних проектів Європейського Союзу – «Лінгва», «Леонардо да Вінчі» та ін.

1 травня 2004 р. Польща стала офіційно членом ЄС. Цьому передували підписання Договору про вступ до Євросоюзу (16 квітня 2003 р.), а також тривала процедура його ратифікації. Таким чином, Польща у 1989–2004 рр. пройшла складний шлях інтеграції до ЄС. Процес євроінтеграції країни польські фахівці умовно поділяють на три етапи: 1) початковий етап (1989–1998) (від підписання першого важливого договору з ЄС про торговельно-економічну співпрацю в 1989 р. до початку офіційних переговорів у 1998 р.); 2) етап проведення офіційних переговорів щодо членства в ЄС (1998–2002); 3) етап ратифікації досягнутих домовленостей (2003–2004). Євроінтеграція Польщі була універсальною для країн Центрально-Східної Європи, вона ґрунтувалась на Копенгагенських критеріях 1993 р. [7, с. 12]. Польський народ перегорнув ще одну сторінку своєї історії, а Польська держава розпочала новий етап розвитку в умовах ЄС. Зі вступом до цього міждержавного утворення польська молодь дістала право вільного доступу до навчання в будь-яких вищих навчальних закладів Євросоюзу, користуватися освітніми програмами в його кордонах.

Поширенням на схід і на прибалтійські країни відбувається формування спільного освітнього і наукового простору та розробляються єдині критерії і стандарти в цій сфері, які ґрунтуються на принципах Болонського процесу (від назви університету в італійському місті Болонья, де було започатковано ініціативи в 1997 р.).

У цьому контексті в 1998 р. Польща ґрунтовно проаналізувала попередню систему вищої освіти, виявила її переваги і недоліки, зіставила її з рекомендованими змінами, принципами Болонського процесу, внаслідок чого було започатковано реформу в галузі вищої освіти. У 2000 р. відбулася зустріч керівників підрозділів іноземних мов всіх вищих державних і приватних шкіл Польщі, під час якої обговорювались тогочасні проблеми навчання, у тому числі проведення кінцевих іспитів [8, с. 27–30]. Підрозділ навчання іноземних мов стає офіційним екзаменаційним центром, а також отримав повноваження для проведення іспиту TOEIC: Test of English for International Communication – тест з англійської мови для міжнародного спілкування. Ці події ознаменували початок третього періоду розвитку системи іншомовної підготовки студентів вищих навчальних закладів – період європейської інтеграції (2004–2010). Узагальнюючи результати третього періоду, перелічимо основні його здобутки в царині іншомовної підготовки студентів: фактичне поширення навчання іноземних мов, пов'язане з можливістю їх вибору; запровадження обов'язкового вивчення двох іноземних мов; отримання викладачами повноважень для гнучкішої реалізації навчальних програм, а також розроблення авторських програм. В цей період було встановлено контакти з міжнародними організаціями; розроблено польську версію Європейського мовного портфоліо; використання мультимедійних програм для навчання іноземних мов.

Напрями європейського співробітництва в освітній галузі на початку нового тисячоліття визначені програмою «Освіта і професійна підготовка 2010» (Education & Training 2010), що була затверджена ЄС у 2001 р. Програма стала складовою системи європейського співробітництва, вона спрямована на перетворення економіки Європейського Союзу на найбільш конкурентоспроможну в світі, яка здатна стабільно розвиватись, має найкращі робочі місця та найвищий рівень соціальної єдності. Вона передбачала фундаментальні трансформації освітніх систем держав-членів ЄС з урахуванням національних освітніх традицій, розвитку регіональної кооперації, кращого досвіду держав-членів ЄС у перетворенні їх освітніх систем на найбільш ефективні в світі.

Провідними завданнями було проголошено: удосконалення якості та ефективності освіти й професійної підготовки в країнах-членах ЄС; забезпечення її доступності; залучення до освітніх систем вищого ступеня студентів з інших країн. Для їх реалізації передбачено розвиток різних типів і рівнів загальної освіти та професійної підготовки в процесі неперервного навчання.

Важливим кроком до формування європейського бачення освітньої реформи був також документ «Роль університетів в Європі знань» (The role of the universities in the Europe knowledge) [9]. Слід зазначити, що це був перший за 10 років документ, виданий Європейською комісією у 2003 р., який безпосередньо стосувався проблем вищої освіти. У ньому наголошувалося, що університети відіграють ключову роль у суспільстві, де відбувається процес створення економіки на основі знань, і саме університети є центрами створення цих знань та їх передачі в процесі навчання.

Європейську співпрацю у галузі освіти та професійної підготовки продовжено на період до 2020 р. в контексті нової стратегічної рамкової програми європейського співробітництва «Освіта і навчання 2020» (Education & Training 2020), прийнятої в 2009 р. Програма визначила спільні стратегічні цілі для країн-членів Євросоюзу, способи досягнення цілей, а також загальні методи роботи в рамках пріоритетних напрямів для кожного етапу. Головна мета програми – підтримка країн-членів у подальшому розвитку їх систем освіти та професійної підготовки, що мають забезпечувати реалізацію потенціалу громадян, а також створити економічне процвітання та можливості для працевлаштування. Програма враховує весь спектр освітніх послуг з погляду навчання впродовж усього життя, (у тому числі неформального навчання) [10].

У програмі йдеться також про перспективи розвитку мовної освіти, зокрема, про обов'язкове вивчення двох іноземних мов, починаючи з раннього віку.

Однією з важливих тенденцій розвитку вищої освіти є розв'язування завдань Болонської декларації, спрямованих на створення в країнах ЄС до 2010 р. єдиного загальноєвропейського простору вищої освіти (The European Higher Education Area), що тісно пов'язаний з процесом організації європейського дослідницького простору (European Research Area). Основні з них: підвищення якості підготовки фахівців вищої кваліфікації, зміцнення довіри між суб'єктами навчання і виховання; створення умов для формування конкурентоспроможної і динамічної системи вищої освіти, а також нових інтелектуальних робочих місць; встановлення тісних зв'язків між вищою освітою і дослідницькою системою в кожній із країн, які підписали Болонську декларацію; збереження європейського культурного багатства і мовної різноманітності, що ґрунтуються на культурній спадщині і національних традиціях [11, с. 51].

Реалізація стратегічної мети Болонського процесу потребувала:

- впровадження дворівневої системи вищої освіти (Bachelor/Master) та докторських програм (Philosophia Doctor - PhD);

- прийняття системи зрозумілих і доступних для співвіднесення ступенів, у тому числі й Додатка до диплома;
- запровадження системи кредитів за типом European Credit Transfer and Accumulation system (ECTS);
- забезпечення якості освіти відповідно до європейських стандартів [12, с. 7-9].

У Стратегії розвитку вищої освіти на 2007-2013 рр., офіційному документі Міністерства вищої освіти Польщі, головною метою розвитку освіти визначено підвищення рівня освіченості суспільства та забезпечення високої якості навчання, інтеграції освіти й науки. Варто зазначити, що одним з десяти стратегічних пріоритетів Стратегії розвитку на 2007-2013 рр. є розвиток знань і набуття компетенцій завдяки: 1) збільшенню доступу до освіти; 2) підтримці відкритості системи освіти; 3) підвищенню якості навчання, підпорядкованого концепції навчання протягом усього життя [13].

У документі «Стратегія розвитку вищої освіти Польщі до 2020 року» (Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku) [14], прийнятому відповідно до програми ЄС «Освіта і підготовка 2020» запропоновано моделі ефективної організації та управління системою вищої освіти, моделі управління вищими навчальними закладами різних типів, а також моделі управління якістю освіти.

Реалізація завдань Болонського процесу в Польщі відбувається під контролем Міністерства науки і вищої освіти, при підтримці Конфедерації ректорів вищих навчальних закладів (Konfederacja Rektorów Akademickich Szkół Polskich), Головної ради вищої освіти (Rada Główna Szkoły Wyższej), Парламенту студентів Польщі (Parlament Studentów RP), Державної акредитаційної комісії (Państwowa Komisja Akredytacyjna). Варто зазначити, що в 2009 р. державне фінансування наукових проектів та інфраструктури досліджень у Польщі зросло на 26 % порівняно з попередніми роками. Уряд країни виділив 1 млрд. злотих на модернізацію вищої освіти, а з фондів Європейського співтовариства на цей процес надійшло понад 4 млрд. євро, що створює значні можливості для розвитку вищої освіти в Польщі. Реалізація таких широких планів потребує координування співпраці всіх активних учасників процесу модернізації вищої освіти [15, с. 58-63].

На сучасному етапі перед системою вищої освіти Польщі поставлено кілька пріоритетних завдань: узгодження змісту і структури підготовки фахівців усіх галузей господарства у вищих навчальних закладах країни, зміцнення їх матеріально-технічної бази; збільшення мобільності студентів і викладачів та забезпечення їх активної участі у міжнародних освітніх програмах [15, с. 97-101].

Процес застосування Європейської системи перезарахування кредитів (ECTS) розпочався в Польщі ще в 2000 р., проте його інтенсивне впровадження у вищі навчальні заклади спостерігалось у 2002/2003 навчальному році. Це було зумовлено отриманням 70 польськими ВНЗ грантів відповідно до програми SOCRATES-ERASMUS. Для впровадження європейських стандартів підготовки студентів вищі навчальні заклади мають переглянути концепцію організації навчального процесу, який повинен забезпечувати конкурентоспроможність системи підготовки фахівців на світовому ринку освітніх послуг. Сучасний випускник ВНЗ повинен не тільки оволодіти компетенціями і кваліфікаціями професійної діяльності, а й мобільно та креативно реагувати на зміни в процесі виконання своїх функцій [16, с. 48-63]. Важливим інструментом підготовки фахівців у Польщі є Європейська рамка кваліфікацій, схвалена європарламентом 23 квітня 2008 р. У цьому документі навчання сформульовано в трьох категоріях [16]:

- знання, які можуть бути теоретичними або фактографічними і є результатом засвоєння інформації через учіння. Вони визначаються як сукупність фактів,

принципів, теоретичних і практичних даних, що пов'язані з конкретною галуззю господарства чи науки;

– вміння, які поділяють на когнітивні (логічне мислення, інтуїтивне і креативне), та практичні, що полягають у застосуванні знань для реалізації завдань і проблем;

– персональні та суспільні компетенції, які в контексті Європейської рамки кваліфікацій визначені як відповідальність і самостійність.

На початку цього періоду було закладено основи для європейської інтеграції, а саме: підрозділи навчання іноземних мов почали отримувати ліцензії на проведення мовних іспитів, після яких студент міг отримати міжнародний сертифікат TELC; розроблено проект E-learning, опрацьовано інтерактивні комп'ютерні тести; до пропозиції мовних курсів було введено японську мову.

У 2004–2007 рр. у підрозділах навчання іноземних мов було запроваджено систему оцінювання мовної компетентності студентів, за шкалою рівнів володіння іноземною мовою, затвердженою документом Ради Європи «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти» [17, с. 64–115], запропоновано експериментальне навчання іноземної мови через Інтернет, а також розпочалась підготовка до введення системи видачі сертифікатів для підтвердження рівня володіння студентами іноземною мовою.

Протягом 2005–2008 рр. підрозділи навчання іноземних мов в університетах Польщі створили й опрацювали систему навчання іноземних мов для реформованих занять I і II ступеня навчання відповідно до Болонського процесу та необхідності удосконалення навчального процесу в умовах європейської інтеграції. У цей період (2006 р.) було підготовлено нову пропозицію курсів профільного спрямування в межах обов'язкових занять, впроваджено курси вивчення англійської та французької мов для працівників, які викладають спецкурси іноземними мовами, а також вивчення нових іноземних мов – корейської (2006–2007), чеської (2007–2008). Особливістю інтеграції до європейського освітнього простору стало запровадження академічного сертифікату ACERT, що підтверджує рівень знань іноземної мови та пристосовано систему оцінювання знань студентів за Обов'язковим розпорядженням (устав оцінювання – 2005–2006) [5, с. 129–136].

Протягом 2008–2009 рр. з метою удосконалення процесу навчання іноземних мов відповідно до європейських стандартів було запроваджено обов'язкові основні іспити з іноземної мови загального спрямування на рівні B2 на першому етапі навчання, розроблено критерії оцінювання якості процесу навчання іноземних мов, процедуру навчально-виробничої практики студентів та визначено умови працевлаштування нових викладачів. Для покращення навчального процесу було створено систему зовнішньої комунікації – інтерактивну дошку [18, с. 48–54].

Таким чином, на початку XXI ст. можна говорити про функціонування в польських вищих навчальних закладах цілісної системи іншомовної підготовки у взаємозв'язку всіх її елементів: регуляторного (нормативно-правова база); організаційного (тривалість навчальних курсів, розподіл навчальних дисциплін); змістового (європейсько-зорієнтований зміст навчальних планів, програм, підручників); процесуального (методи навчання, оцінювання та сертифікація).

Список використаних джерел:

1. Kaczor S. *W drodze do społeczeństwa obywatelskiego* / S. Kaczor, T. S. Sarieja; red. nauk. H. Bednarczyk. – Radom : Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, 2009. – 204 s.
2. Żakowski J. *Nauka i Nauczka* / Jacek Żakowski // *Polityka*. – 2008. – № 16. – S. 17.
3. Василюк А. *Реформування професійної освіти в Польщі та Україні (порівняльний аналіз)* / Алла Василюк // *Освіта і управління*. – 1999. – № 1. – Т. 3. – С. 13–18.
4. *Załącznik nr 15. Standardy kształcenia dla kierunku studiów: Chemia*. – 10 s.

5. Chmielecka E. Głos w dyskusji na temat reformy szkolnictwa wyższego w Polsce / E. Chmielecka // *Świat nauki*. – 2009. – № 4. – S. 14-17.
6. Komorowska H. *Ewaluacja w Nauce Języka Obcego: monografia* / Hanna Komorowska. – Białystok : Wydawn. Uniwersytetu w Białymstoku, 2008. – 408 s.
7. Ciekowski Z. *Integracja europejska z historycznej perspektywy* / Zbigniew Ciekowski // *Dzis*. – 2003. – № 7. – S.12.
8. Pfeiffer W. *Nauka języków obcych. Od praktyki do praktyki* / Waldemar Pfeiffer. – Poznań : WARGOS, 2008. – 239 s.
9. *Role of the universities in the Europe of knowledge* / Commission of the European Communities. – Brussels, 2003. – 23 s.
10. Council of European Union. *Council Conclusions on a strategic framework for European cooperation in education and training ("ET 2020")* 2941th Education, Youth and Culture Council meeting Brussels, 12 May 2009. – 13 p.
11. Kraśniewski A. *Proces Boloński: dokąd zmierza europejskie szkolnictwo wyższe?* / Andrzej Kraśniewski. – Warszawa : Publikacja MeiN, 2006. – S. 51.
12. *Higher Education in Poland: Implamenting the Assumptions of the Bologna Declaration in 2000-2002*. – Warszawa, – 2000. – 11 p.
13. *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego na lata 2007-2013*. – Warszawa, 2006. – 12 s.
14. *Organizacyjna i merytoryczna koordynacja procesu opracowania projektów sektorowej strategii rozwoju szkolnictwa wyższego do 2020 roku, ze szczególnym uwzględnieniem okresu do 2015 roku*. – Warszawa : Ernst & Young Business Advisory. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, 2010 – 149 s.
15. Kuźmich W. *Uwagi do strategii rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce proponowanych przez Fundację Rektorów Polskich (FRP)* / W. Kuźmich. – Warszawa, 2010. – 321 s.
16. Doliwa-Klepacki M. *Integracja europejska (łącznie z uczestnictwem Polski w UE i Konstytucją dla Europy)* / M. Doliwa-Klepacki. – Białystok : Temida, 2005. – 118 s.
17. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej. Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie*. – Warszawa, 2008. – S. 111/1-111/7.
18. *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie, nauczanie, ocenianie*. [Coste D., North B., Sheils T., Trim J.] – Warszawa : Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, 2003. – S. 94-115.
19. Pamuła M. *Kształcenie języków obcych w politechnikach* / Małgorzata Pamuła. – Warszawa : Fraszka Edukacyjna. – 2009. – 61 s.